

Aurelius Augustinus

Gekomen om gezond te maken

Christus Jezus is in de wereld gekomen om zondaars te redden, van wie ik de voornaamste ben.

1 Timotheüs 1: 15

Laat niemand bij het lezen van de woorden dat onze Heer Jezus Christus niet voor de rechtvaardigen maar voor de zondaren in de wereld gekomen is, zover komen dat hij om die reden dan maar een zondaar wil zijn. Laat niemand bij zichzelf zeggen: "Als ik rechtvaardig ben, heeft Christus mij niet lief. Hij is immers voor zondaars uit de hemel gekomen – en mens geworden – en niet voor rechtvaardigen."

Christus zelf geeft u daarop een antwoord. Hij zegt: "Als u waardering hebt voor de geneesheer, hoe is het dan mogelijk dat u de koorts niet vreest? Zeker een arts gaat naar een zieke, dat is gebruikelijk tenminste. Maar de arts gaat naar de zieke, met de bedoeling dat deze niet meer ziek zal zijn." Wat wil Hij daarmee zeggen? Wat beweren wij? Welke stelling poneren wij? Heeft de geneesheer de zieke lief of de gezonde? Hij bemint wat hij in de zieke wil bereiken, niet wat hij bij hem aantreft. Zeker, hij komt bij de zieke en niet bij de gezonde, maar dat is het niet waar u op letten moet, dat hij naar de één wel komt en naar de ander niet. Hij heeft de gezonde meer lief dan de zieke. Hieruit moet het u toch duidelijk zijn, dat Hij meer de gezonde dan de zieke bemint: Hij zou toch niet dat willen maken, wat Hij haat, dat wil zeggen de ziekte?

(...) Paulus prijst zichzelf gelukkig, dat Christus zich zijn lot heeft aangehouden en hem, de zondaar, genezen heeft. Het is daarom ondenkbaar dat hij zou zeggen: laat ik nu maar blijven zondigen, omdat Christus om mij, niet om de rechtvaardige gekomen is. Zo moet u, die gehoord hebt, dat Christus om de zondaren gekomen is, niet blijven slapen op het zachte bed van de zonde. Luister naar Paulus zelf, die u vermaant en zegt: "Ontwaak jij die slaapt en sta op uit de doden en Christus zal over u lichten." Wees niet gehecht aan het bed van de zonde. Sta op, wees gezond, stel de gezondheid op prijs, ga niet uit trots weer van de rechter- naar de linkerzijde, van het dal naar de berg, van de nederigheid naar de hoogmoed. "Want ieder die zichzelf verhoogt, zal vernederd worden en wie zich vernederd zal verhoogd worden."

Inhoud

Gekomen om gezond te maken 193
Aurelius Augustinus

Bach's vertolking van het kerstevangelie (I) 194
Dr. A. Noordegraaf, Ede

Schriftkritiek op de kansel (III, slot) 196
Drs. M. den Admirant, 's-Gravenhage

De CU, de EO en de moderne tijd 198
Dr. H. Klink, Hoornaar

Een woord van Rudolf Alexander Schröder

Het komen van de Heer tot ons en ons komen tot de Heiland is en blijft het begin en het einde, de kern en het midden van geheel ons christen-zijn en ons christenleven.

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Bachs vertolking van het kerstevangelie (I)

Johann Sebastian Bach is bij de meeste mensen bekend als componist van de *Mattheüs Passion*. Minstens zo belangrijk zijn de vele cantates die hij geschreven heeft voor de eredienst. Zo'n cantate was een meerdelig werk, waarvan de tekst in vele gevallen aan de Bijbel of aan een kerklied werd ontleend. Daarbij volgde Bach het kerkelijk jaar, zoals dat in de Lutherse traditie vorm gekregen had. De cantate werd uitgevoerd na de evangelielezing – soms in twee delen, onderbroken door de preek – en werd beschouwd als een vorm van evangelieverkondiging en gezongen Schriftuitleg. Helaas is een deel van de door Bach gecomponeerde cantaten verloren gegaan. Ongeveer 200 zijn bewaard en dankzij goede CD-uitgaven voor een breed publiek beschikbaar. In Leipzig, waar Bach een groot aantal jaren van zijn leven als cantor van de Thomaskirche heeft gewerkt, had hij naast een aantal instrumentalisten de beschikking over 55 tot 60 mannen en jongens die hij in vier cantorijen verdeelde.

Oratorium

Van zondag tot zondag klonk de muziek van de cantates in Leipzig, behalve in de adventstijd en de passietijd, de veertig dagen voor Pasen. Dat waren de tijden van inkeer en boete en dan zweeg de muziek. Maar met Kerst daarentegen werden alle registers opengetrokken. Nog altijd is de kersttijd een tijd waarin we veel en graag zingen. Het feest van Christus' geboorte en het lied horen bijeen. Zo is het ons door de engelen voorgezongen in de kerstnacht.

Er zijn vele kerstcantates van Bach bewaard gebleven, waaronder een cyclus van zes die samen het *Weihnachtsoratorium* vormen, de belangrijkste plaats inneemt. Bach is niet de eerste die de kerstgeschiedenis van Lucas 2 en Mattheüs 2 vertolkte. Zo schreef Heinrich Schütz (1585 - 1672) rond 1660 zijn *Weihnachtshistorie*, een eenvoudige doorgaande vertolking van de evangelietekst door verschillende stemmen, omraamd door een inleidend koor en een lofprijzing aan het slot. Wie het in 1734 door Bach gecomponeerde werk er naast legt, ontdekt de verschillen. De evangelietekst vormt de dragende grond van de compositie. Maar alles is veel grootser en breder van opzet: indrukwekkende koren aan het begin en het slot, koralen die het antwoord van de gemeente vormen en recitatieven en aria's die meditatieve beschouwingen zijn van de gelovige.¹

De zes cantates zijn geschreven voor de eerste, tweede en derde kerstdag en voor Nieuwjaar, de zondag na Nieuwjaar en Driekoningen (of 'feest van de

Verschijsning'). Zij werden uitgevoerd in de beide kerken van Leipzig: de Nicolai- en de Thomaskerk. Op vier van de zes dagen werd de desbetreffende cantate twee maal gezongen, beurtelings in beide kerken. Bach moest in het bijzonder in zo'n periode veel werk verzetten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij in zijn kerkcantates delen uit eerder genoemde werken, vooral uit de zgn. wereldlijke cantates, die hij geschreven had voor bepaalde gelegenheden (verjaardagen, jubilea etc.), invoegde. Dat deed hij niet uit gemakzucht, maar veel eerder om kwaliteit te kunnen leveren. Iemand als Maarten 't Hart heeft uit deze werkwijze de conclusie getrokken dat we Bachs kerkmuziek niet kunnen zien als uitdrukking van zijn geloof. Maar dan zie je over het hoofd dat de componist wel wereldlijke cantates omwerkte tot muziek voor de eredienst, maar niet omgekeerd. Ook moeten we niet vergeten dat voor het besef van de mensen in die tijd het geestelijke en het seculiere niet streng gescheiden waren. Men leefde in een gekerstend gemeenebest. Daarom kan muziek die gecomponeerd is voor de verjaardag van Maria Josepha, keurvorstin van Saksen, dienen voor het feest van de geboorte van de Vorst van de vrede, onze Here Jezus Christus! Zorgvuldige analyse laat bovendien zien dat Bach meermalen om theologische redenen kleine wijzigingen aanbracht in de muziek die hij gebruikte.

Eenheid

Al kunnen de cantates afzonderlijk uitgevoerd worden, toch vormen ze samen een hechte eenheid, een echt oratorium dus. Dat Bach het zo bedoeld heeft, blijkt onder andere uit het feit dat de naam *Weihnachtsoratorium* van hem zelf afkomstig is. De rode draad van het werk is de evangelietekst (Lucas 2:1-21, Mattheüs 2:1-12) Evenals in de 'Passionen' worden de evangeliewoorden reciterend vertolkt door een tenor. De eenheid van vorm blijkt ook uit de opzet van de compositie. Het eerste koraal in de eerste cantate en het laatste koraal van het zesde deel hebben dezelfde melodie. Evenals in de *Mattheüs Passion* gaat aan het slotkoor een recitatief vooraf, waarin de vier solisten zich laten horen. Dit alles wijst op een doordachte eenheid. Er is door Meinrad Walter, een Duits theoloog en musicoloog, op gewezen dat Bach het kersthema ontvouwt in zes delen waarvan ieder deel gekenmerkt wordt door twee polen, een hemelse en een aardse: ootmoed en majesteit (I), hemel en aarde (II), God en mens (III), leven en dood (IV), licht en duisternis (V), hemel en hel (VI).

De cantate voor de eerste Kerstdag – ootmoed en majesteit

Een feestelijk koor vormt de inzet van de eerste cantate: "Juicht nu en jubelt! Komt, prijst deze dagen! Meldt wat heden de Allerhoogste heeft gedaan." ² Een orgelakkoord met vijf paukenslagen wordt beantwoord door korte motiefjes van fluiten en hobo's, terwijl trompetsignalen een drieklank opbouwen. Daarna volgen, gezongen door de tenor, de beginwoorden van Lucas 2. Een alt zingt van het hartstochtelijk verlangen van de bruid naar haar bruidegom: de Held uit de stam van David is mijn liefste Bruidegom. Het zijn motieven, afkomstig uit het Hooglied en betrokken op de verhouding tussen Christus en zijn gemeente.

We komen deze beeldspraak veel vaker bij Bach tegen. Het laat zien dat deze orthodoxe Lutheraan ook zeer piëtistische en bevindelijke tonen kon aanslaan. Het is dezelfde toon die we ook tegenkomen in het beroemde lied: *Wie schön leuchtet der Morgenstern* (zie Gezang 157 Lvk). In de daarop volgende aria roept de alt het volk van God, Sion, op zich gereed te maken voor de verschijning van de hemelse Bruidegom. Er is op gewezen dat de solostem hier de stem van Maria vertolkt, maar dan verstaan in reformatorische zin: Maria als beeld van de gelovige. Wat dat betekent is te lezen in het beroemde boekje van Luther over de lofzang van Maria. We zien èn bij Luther èn bij Bach dat afwijzing van de Maria-verering van Rome geen ontkenning betekent van de betekenis van Maria in de heilsgeschiedenis. Zij staat in haar geloof naast Abraham!

Heilsfeit en geloof

We moeten daarbij niet vergeten dat Bach met zijn *Weihnachtsoratorium* de bijbels betuigde geschiedenis als een geestelijke historia geeft. Dat wil zeggen: de componist vertolkt het historisch feit van de geboorte van Christus in woord en toon, maar tegelijk is er de duiding en de betekenis voor het geloof van de hoorder. Het subjectieve en het objectieve grijpt op een indrukwekkende manier in elkaar. Het 'ik' van de gelovige zoals dat hoorbaar wordt in recitatief aria is het 'ik' van de gemeente. En deze gemeente beantwoordt de opwekking tot Sion om zich voor te bereiden op de komst van de Messias met een koraal: "Hoe zal ik U ontvangen, hoe wilt Gij zijn ontmoet." Bach gebruikt hiervoor niet de melodieën die wij kennen uit de Hervormde Bundel 1938 en het Liedboek, maar die van het beroemde lied *Herzlich tut mich verlangen* van Hans Leo Hassler. Het is de melodie die we tot maar liefst vijf keer toe aantreffen in de Mattheüs Passie (o.a. "O Hoofd, vol bloed en wonden"). Velen zien er een aanwijzing in dat Bach met de keus van deze melodie de komst van Christus in de wereld in

het teken van lijden en vernedering wil zetten. De musicoloog Alfred Dürr bestrijdt dat; hij is van mening dat Bach zich aansloot bij de in Leipzig bestaande praktijk om dit adventslied op deze melodie te zingen. Dat mag zo zijn, maar ook het lied van Hassler gaat over het sterven. Vandaar dat ik toch neig naar de eerste opvatting. Je wordt herinnerd aan het bekende gedicht: "Doe Heer, ons toch, verschrikt begrijpen dat Golgotha begint bij Bethlehem." Kribbe en kruis liggen dicht bij elkaar. In een tijd waarin Kerst ten prooi dreigt te vallen aan de gezelligheid en commercie is het goed dat te bedenken.

In het recitatief dat de geboorte van Jezus vermeldt (Lucas 2:7) beluisteren we bij de woorden "en legde Hem in een kribbe" een dalende lijn. Het daarop volgende deel is een kunstige vervlechting van een strofe uit een Kerstlied van Luther *Er ist auf Erden kommen arm*³, gezongen door een sopraanstem en een recitatief van de bas die mediteert over het wonder van de liefde van Christus: Wie kan die liefde naar waarde schatten, die onze Heiland voor ons koestert! Dit geheel wordt ingebed in een instrumentaal stuk van hobo, hobo d'amore en bas. Deze diepzinnige en ontroerende muzikale overdenking van het feit van Christus' vernedering vormt de opmaat tot de volgende aria waarin het Koningschap van Christus wordt bezongen: Grote Heer, sterke Koning, liefste Heiland, hoe gering acht Gij de aardse pracht!⁴ Het Kind in de kribbe is de Heer der heerlijkheid. Een solotrompet en de feestelijke toonsoort waarin Bach dit stuk zet accentueren de majesteit van het Kind in de kribbe. De cantate wordt afgesloten met een koraal dat op ingetogen wijze de geboren Koning aan bidt. Het is een strofe uit een bekend kerstlied van Luther *Vom Himmel hoch da komm ich her*. Zo is Bach zijn gemeente op de eerste Kerstdag voorgedaan in de verkondiging van het wonder van de menswording van Hem die om ons en onze zaligheid is nedergedaald uit de hemel.

A. Noordegraaf, Ede

Noten

- 1 Een recitatief is een gezongen tekst, waarbij de gesproken tekst uitgangspunt is voor de zang. Het is een verhalende manier van zingen met een eenvoudige instrumentale begeleiding. Een aria is een muziekstuk voor solo-zangstemmen, een lyrische tekst, een meditatieve bezinning van de gelovige.
- 2 Jauchzet, frohlocket, auf preiset die Tage. Rühmet was heute der Höchste getan!
- 3 Vertaling: Hoe arm daalt Hij op aarde neer (Gezang 142:6 Lvk)
- 4 Großer Herr, o starker König, Liebster Heiland, o wie wenig achtest du der Erden Pracht.

Schrijfkritiek op de kansel (III, slot)

Nog meer protesten

Fel protest tegen de schrijfkritiek van Cramer en Gerretsen kwam er ook uit de kring van de diakenen der Haagse hervormde gemeente. In een aan beiden gerichte brief van 9 januari 1907 schreven ze onder meer dat ze zich bezwaard voelden, te collecteren en dienst te doen bij de Avondmaalsviering in samenkomsten, die door deze predikanten werden geleid. Ze riepen hen op, "de thans gekozen gevaarlijke wegen te verlaten, de gemeente niet verder te kwetsen in haar heiligste gevoelens en de gedane uitspraken in het midden der gemeente waar zij verkondigd werden, terug te nemen."

In een door de diakenen belegde vergadering van kerkenraadsleden, gehouden op 23 januari 1907, werden dr. Cramer en dr. Gerretsen ter verantwoording geroepen. Een van de diakenen, H.C. van Woerden, leidde de bespreking in. In zijn toespraak (die later in druk verscheen onder de titel *Kansel en Schrijfkritiek*) zei hij, niet met de predikanten in debat te willen treden, omdat hij niet opgewassen was tegen hun grote geleerdheid op theologisch-wetenschappelijk gebied. Toch waagde Van Woerden het, hen tegen te spreken, omdat hij geloofde aan de volkomen zekerheid van Jezus' woord: "voor de wijzen en verstandigen verborgen en den kinderkens geopenbaard." Wanneer wij spreken willen over de dingen die ons thans bezighouden, dan is er, Gode zij dank, geen grote geleerdheid nodig, aldus de inleider. Voor het eenvoudig geloof is deze misschien zelfs een struikelblok. Wat is het voornaamste dat de wetenschap ons leert? Dit - dat wat heden onomstotelijk vaststaat, morgen zeer twijfelachtig, misschien zelfs geheel onjuist blijkt te zijn. Dit geldt al voor de natuurwetenschap. Hoeveel te meer moet het dan wel waar zijn voor de wetenschap der bijbelkritiek, die een opeenstapeling is van waarschijnlijkheden en onwaarschijnlijkheden. Dr. Cramer erkent zelf dat de historische kritiek haar uitkomsten steeds zal moeten herzien. Van Woerdens antwoord hierop is: Beoefen uw wetenschap zoveel gij wilt, maar vermoei ons er niet mee, zolang de resultaten van die wetenschap niet onomstotelijk vaststaan. De kansel is niet de plaats om propaganda te maken voor een onzekere wetenschap.

Scherp kantte de inleider zich ook tegen dr. Gerretsen, die zich vóór schrijfkritiek had uitgesproken, hoewel hij zich de grote gevaren daarvan heel goed bewust was. Zelf liep de predikant misschien geen risico, maar het was de meest onvergeeflijke roekeloosheid, de gemeente aan zo grote gevaren bloot te stellen.

In een brief d.d. 4 februari 1907 aan ds. S.H. Buy-

tendijk schrijft dr. Gerretsen over de vergadering van 23 januari het volgende: "Voor veertien dagen een vergadering tot middernacht met diakenen. Van Woerden was leidsman. Hij hield een referaat tegen ons, voornamelijk tegen Cramer. Daarna een onverkwikkelijk debat dat op een scherpe oppositie tussen mij en Karres uitliep. Ik merkte dat Van Woerden niet principieel, maar wel tactisch-pedagogisch tegenover mij staat. Ik schreef hem over het gevaarlijke voor hem, zich te verbinden met de ultra's, die zijn mensen *niet* zijn. Hij blijft uiterst welwillend tegen mij - en was gisteren bij mij ter kerk." Een week later schrijft Gerretsen over Van Woerden: "Misschien heb ik van de week een samenspraak met hem. Hebt u zijn *Kansel en Schrijfkritiek* gelezen? Jammer, dat hij het heeft uitgegeven. Hij had dit niet moeten doen. Hij laat zich door de ultra's meeslepen en gebruiken. Hij komt in een scheve positie. Ik heb er hem voor gewaarschuwd."

Al waren het vooral Cramers uitspraken waartegen werd geprotesteerd, ook Gerretsens geschrift lokte veel kritiek uit. Zo verschenen twee brochures waarin werd gereageerd op wat deze predikant had gezegd over 'onvereffenbare verschilpunten' in de Bijbel. Volgens J.N. Voorhoeve (in: *Onvereffenbare tegenstrijdigheden des Bijbels?*) en N. van Schouwenburg, hervormd predikant te Hien en Dodewaard (in: *Onvereffenbare verschilpunten wederlegd en vereffend*) waren de zgn. tegenstrijdigheden wel degelijk met elkaar in overeenstemming te brengen. Dr. Gerretsen verweerde zich in een naschrift in zijn tweede brochure over de schrijfkritiek, getiteld: *Waar het om gaat, een nadere uiteenzetting van mijn standpunt*. Voorhoeve en Van Schouwenburg hadden volgens Gerretsen aan hun zaak een slechte dienst bewezen. Duidelijker dan door enige aanval hadden ze door hun verdediging aangetoond, hoe hopeloos zwak hun zaak stond. Het speet Gerretsen dat ds. Karres een voorrede voor de brochure van ds. Van Schouwenburg had geschreven. Hij had zijn jongere collega moeten waarschuwen dit boekje niet de wereld in te zenden. Ook betreurde Gerretsen het dat dr. E.J.W. Posthumus Meyjes in de 's-Gravenhaagsche Kerkbode een gunstige recensie van de twee boekjes had gegeven, terwijl reeds een oppervlakkige lezing ieder die het weten wilde, van het volkomen onbetekenende van deze geschriften kon overtuigen.

Zelf reageerde dr. Posthumus Meyjes op het optreden van Cramer en Gerretsen in een referaat over het *Schrijfgezag*, gehouden in de jaarvergadering van de Confessionele Vereniging te Utrecht op 22 mei 1907. Hij merkte daarin op dat de aanvallen op het gezag van de Schrift

de laatste tijd vooral kwamen van de kant van mannen die zeiden Christus als de Weg, de Waarheid en het Leven te belijden. "Het optreden van een tweetal Haagse predikanten in dezen geest heeft in brede kringen ontroering gewekt", aldus dr. Meyjes, wiens referaat in druk verscheen onder de titel *Op het fundament der Apostelen en Profeten*.

Hoe het Kerkblaadje reageerde

De kwestie had intussen landelijke bekendheid gekregen. Ook het nog jonge *Kerkblaadje*, destijds een weekblad onder redactie van ds. J.C.V. Meischke, schonk er aandacht aan. Voor het eerst werd van de kwestie melding gemaakt in een ingezonden stuk in het nummer van 2 februari 1907. Een week later ging ds. Meischke nader op de zaak in. Het verwonderde hem wel dat de beroering in Den Haag zo groot geweest was. De gemeente kende toch de schriftbeschouwing van predikanten als dr. Cramer? Dat ook dr. Gerretsen er openlijk voor uitkwam, bewees dat hij 'klare wijn' wilde schenken.

Ds. Meischke sloot zich aan bij wat ds. J.G. Verhoeff had geschreven in *De Gereformeerde Kerk*, het blad van de confessionelen. Wanneer de gemeente 's zondags naar Gods huis komt, heeft zij iets anders nodig dan te horen wat de een of andere predikant meent ten beste te kunnen geven als het resultaat van zijn wetenschappelijke onderzoeken. Als zij op de dag des Heren samenkomt, dan is dat om Zijn Woord te horen. Daar heeft de gemeente recht op, aldus ds. Meischke. Niet alleen in Den Haag, maar op zoveel plaatsen van ons vaderland wordt aan de waarde en betekenis van de Heilige Schrift te kort gedaan. Alleen op de bodem van de Schrift kan van gezond geestelijk leven sprake zijn. "Allen die de betrouwbaarheid en zekerheid van de boeken van de Bijbel in twijfel trekken, leveren daarmee het bewijs, dat zij nog vervreemd zijn van de kennis Gods, zoals deze ons in Christus Jezus is geopenbaard."

Dr. J.C.S. Locher te Waspik, vaste medewerker van het *Kerkblaadje*, zette in het nummer van 6 april 1907 (4de jrg., nr. 1) nog eens de puntjes op de i. Er is, zo schreef hij, tweërlei (schrift)kritiek. Als men daarmee bedoelt een onderzoek naar de tijd waarin de verschillende bijbelboeken zijn geschreven en de wijze waarop zij zijn samengesteld, dan is er op zichzelf niets tegen. Voor het verstaan van de Schrift is het juist van groot belang te weten, wie het bijbelboek geschreven heeft en welke omstandigheden, welke zonden en welke noden de schrijver op het oog had. Op die vragen moet in de eerste plaats de Schrift zelf antwoord geven. Aan de overlevering mogen we soms grote waarde hechten, maar bindend gezag mag er niet aan worden toegekend. Zo kan men erover van mening verschillen of Pau-

lus de brief aan de Hebreeën heeft geschreven. Het staat niet in de brief zelf. Volgens Calvijn is hij niet van Paulus. Anderen nemen echter aan, op grond van oude overleveringen en ook wel op grond van de inhoud, dat dit wél het geval is. "Laat dat de geleerden nu maar uitmaken, de gemeente mag deze brief gebruiken als een der heerlijkste getuigenissen aangaande de enige offerande van Jezus Christus en de wandel in geloof."

Dr. Locher wijst vervolgens op een andere, verder gaande schriftkritiek, die het getuigenis van de Schrift over haar oorsprong ter zijde stelt. Zelfs wanneer een brief zich uitdrukkelijk aandient als door Paulus of door Petrus geschreven, zegt men: in die tijd gebeurde het zo vaak dat een stuk op naam van een ander werd gesteld, dat kan hier ook wel zo zijn! Hebben wij, zo vraagt Locher, het recht om te veronderstellen, dat de Geest der Waarheid zulk 'vroom bedrog' zou toelaten? Of nog erger: Wanneer we in de boeken van Mozes lezen dat "de Heere tot Mozes sprak", en hem allerlei wetten mededeelde, kunnen we het dan mogelijk achten dat iemand eeuwen later Gods naam gebruikt heeft en Mozes er voor gespannen heeft om zulke wetten in te voeren? Zulke kritiek, die met de mogelijkheid rekent dat de schrijvers van de Bijbel vroom bedrog hebben gepleegd, kunnen we niet aanvaarden, zolang we de Geest des Heren als Geest der Waarheid in de Schrift voelen, zo besluit dr. Locher.

'Klare wijn'

Toen dr. Gerretsen een eeuw geleden zijn brochure over de schriftkritiek schreef, merkte hij in een 'voorwoord' op, dat voor een normale behandeling van dit vraagstuk eigenlijk een goed geordend kerkelijk leven nodig was. Destijds was er echter geen Kerk die in haar wettige tegenwoordiging, de Synode, voorgelicht door een universiteit, een uitspraak over de zaak zou kunnen doen. Zo'n uitspraak zou weliswaar voor de leden geen bindend gezag hebben, maar men zou er toch goed vertrouwen in kunnen stellen, aldus Gerretsen. In de toenmalige Hervormde Kerk ontbrak nog de zo gewenste en onontbeerlijke leiding in een belangrijke kwestie als het gezag van de Bijbel.

Hierin kwam pas verandering na de Tweede Wereldoorlog, toen de Nederlandse Hervormde Kerk bij de invoering van de nieuwe kerkorde in 1951 een belijdende kerk werd. In het jaar 1953 aanvaardde de Generale Synode een stuk, opgesteld door de 'Raad voor de zaken van Kerk en Theologie', over *de leer aangaande de Heilige Schrift*. Daarin wordt wat betreft het wetenschappelijk onderzoek van de Bijbel het volgende opgemerkt: "Het bijzondere van de Heilige Schrift ontrekt zich aan de beoordeling naar de maatstaven der

menselijke wetenschap. Wij verwerpen echter volstrekt niet het wetenschappelijke, exegetisch-historische onderzoek van de Bijbel dat het geheel-eigene van de Heilige Schrift erkent. Dit wetenschappelijke Bijbelonderzoek is van hoge waarde.”

In 1967 publiceerde de Generale Synode een uitvoeriger geschrift, getiteld *Klare wijn, rekenschap over geschiedenis, geheim en gezag van de Bijbel*. Het boek behelst het rapport van een in 1960 ingestelde commissie van zeven leden van verschillende richting *). In een synodevergadering van november 1966 werd het rapport met algemene stemmen aangenomen ‘als hulp bij het lezen van de Bijbel’. De grondgedachte is dat de Bijbel zijn eigen gezag meebrengt. Eén van de hoofdstukken heeft als opschrift: ‘De Bijbel moet voor zichzelf spreken’. In dit hoofdstuk is ook een paragraaf gewijd aan de Bijbel als mensenwoord. “Er kan en mag geen enkel bezwaar tegen bestaan de Bijbel als menselijk, als historisch boek, als letterkundig document nauwkeurig te onderzoeken en dit nu heeft de Bijbelkritiek van de negentiende en twintigste eeuw gedaan. Kritiek; naar de eigenlijke betekenis van dit woord *maken van onderscheid*. Geen veroordelen, maar een onderscheiden, een lezen en onderzoeken met aandacht en gave des onderscheids: wat staat hier en wat betekent nu juist dit? ... De gemeente, die de Bijbel als Gods Woord belijdt, heeft

dan ook weinig reden om tegen *deze* Bijbelkritiek, tegen *dit* historisch-wetenschappelijk onderzoek van de Schriften, wantrouwend te staan.” Vervolgens wordt in het rapport zelfs erkend dat “juist van kerkelijke zijde aan de mannen der wetenschap onrecht is aangedaan, door hun wetenschappelijke arbeid af te wijzen en hun persoonlijke geloof te veroordelen, omdat zij op deze kritische wijze de Bijbel wilden en durfden benaderen. Zij hebben recht, niet alleen op een voorzichtige erkenning, maar op de openlijke dank van de gemeente van Jezus Christus ...”

Sinds 1907 zijn op kerkelijk en theologisch gebied de tijden veranderd, óók wat betreft de houding ten opzicht van de schriftkritiek. Wat honderd jaar geleden de beide Haagse predikanten deden, toen zij een wetenschappelijk probleem op de kansel brachten en daarna nog martelaartje speelden, getuigt evenwel niet van pastorale zorg en wijsheid.

M. den Admirant, 's-Gravenhage

Noot

*) De commissie had de volgende samenstelling: prof. dr. J. de Graaf (voorzitter), dr. T. Dokter, prof. dr. H. Jonker, dr. B. Klein Wassink, ds. S. Meijers, prof. dr. K.H. Miskotte en dr. Th.C. Frederikse (rapporteur).

De CU, de EO en de moderne tijd

Een ‘paradigmashift’?

In de afgelopen week stond in het *Reformatorisch Dagblad* te lezen dat Andries Knevel zich verbaast over de achterban van de ChristenUnie. “Schreef de partij in 2003 nog in het verkiezingsprogramma dat „de overheid door God is aangesteld in Zijn dienst en dat zij Hem daarom publiekelijk moet eren en het beleid moet afstemmen op Bijbelse waarden, in 2006 is deze passage vervallen en is er niets opgenomen dat daar zelfs maar op lijkt.” Knevel spreekt van een ‘paradigmashift’, die zonder slag of stoot werd doorgevoerd.

Een andere voorman van de EO, Thijs van den Brink, schreef onlangs over de (te elfder ure ingetrokken) motie van Yvette Lont, bedoeld voor het CU-congres dat in november gehouden werd. Van den Brink constateerde dat de partij in de peilingen gelijk bleef en dat een eerlijke discussie over homoseksualiteit en christen-zijn nu gevoerd ging worden. De auteur leek in ieder geval een heroverweging van de vragen daaromtrent te verwelkomen.

Ondertussen is het wel duidelijk dat de leiding van

de CU met de commotie die door Yvette Lont in het leven werd geroepen, lelijk in de maag zat. Als het congres haar standpunt zou delen, zou er ongetwijfeld een storm van protesten losgebarsten zijn, vooral van de kant van de oppositie. Het zou de partij zwaar aangerekend worden discriminerend bezig te zijn. En het is maar zeer de vraag of in dat geval de PvdA en het CDA het konden verkopen dat zij deelnemen aan een coalitie met een partij, die naar homoseksuelen even discriminerend is als de SGP naar vrouwen. De discussie van de afgelopen weken bracht echter ook aan het licht dat de partij verdeeld is over deze kwestie en er wellicht ook in dezen sprake is van een ‘paradigmashift’. Of dit zo is, zal moeten blijken.

Al met al lijkt het er op dat er in de laatste jaren in de CU een koerswijziging aan de gang is. Het zal geen toeval zijn dat dit vooral het laatste jaar, waarin de CU deelneemt aan de regering, het geval is. Toch bleek in de aanloop naar de verkiezingen van het vorige jaar al dat de CU van profiel veranderde. Tijdens de verkiezingscampagne waren het nauwelijks meer de eigen ethische

standpunten als abortus, euthanasie en het huwelijk tussen man en vrouw waarop de CU zich profileerde. Men zocht zijn kracht in de sociale component, waarop het vorige kabinet Balkenende moest worden afgerekend. Men wenste zich meer in het midden te positioneren, een bredere partij te worden, die meerdere mensen zou aanspreken. De thema's die vanouds een belangrijke rol speelden, werden duidelijk naar de achtergrond gedrongen.

De verschuiving richting 'het midden' valt m.i. niet alleen waar te nemen binnen de CU, maar ook in de gelederen van de EO. Standpunten die vroeger zonder omwegen gehuldigd werden, worden nu veel minder prominent naar voren gebracht. Ook de presentatie is anders geworden. In het praatprogramma Knevel en Van den Brink van het afgelopen voorjaar was van het christelijke karakter van de omroep bij tijd en wijle niet veel te bespeuren. Men ging nogal eens op de populaire, moderne toer. Het leek alsof zij Pauw en Witteman wilden nadoen en het stoffig imago van zich af wilden schudden. Als evangelisch christen kun je goed meedoen in de moderne tijd, zo leek de boodschap te zijn. Is dit de reden waarom Knevel achteraf naar eigen zeggen er een "katterig" gevoel aan over heeft gehouden?

Is er sprake van zelfoverschatting?

Zowel de CU als de EO komen uit het isolement. De CU deinst niet terug voor regeringsdeelname en de EO wil zich, met behoud van zijn eigenlijke boodschap en met een eigen profiel, positioneren in het midden van het omroepeland. Of dat echter zal lukken, is de vraag. Ooit was het Abraham Kuyper erom te doen de 'kleine luyden' te emanciperen. Aan de goede bedoeling viel niet te twijfelen. En toch is hun deze emancipatie duur komen te staan. Zelfverzekerd ging men de moderne tijd in. De wind van de secularisatie bleek te koud. De kerken veranderden ingrijpend, vooral in de jaren zestig en zeventig. Een stille revolutie deed zich voor. Maar het wás een revolutie. Moderne denkbeelden deden hun intrede. Tal van organisaties die aan deze kerken gelieerd waren, volgden en veranderden van kleur. Men hoeft maar te denken aan de NCRV.

Je vraagt je af: zijn de CU en de EO op grond van hun evangelische insteek in staat aan een dergelijke (wellicht stille) revolutie te ontkomen? Kunnen zij bogen op eenzelfde niveau van kennis en kunde als de Gereformeerden eertijds? Het is duidelijk dat de EO anders dan deze kerken toen, zijn kracht zoekt in het evangelicale christendom, dat vergeleken bij de oude kerken, modern aandoet en toch principieel wil zijn. De EO wil zich profileren met het Evangelie in de hand en daarmee aansprekend zijn, voor de jeugd en voor de moderne mens. Wat dat betreft stelt de omroep zich zelfverzekerd op.

Hij heeft er ook reden toe, hij doet niet onder voor de andere omroepen in professionaliteit. En toch kan het zijn, dat juist in het populaire zijn zwakte ligt.

Een voorbeeld is het programma dat begin volgend jaar op de buis komt: "Veertig dagen zonder seks". Daarin worden verschillende jongeren gedurende veertig dagen gevolgd, die de uitdaging aangegaan zijn om het veertig dagen zonder seksuele contacten te stellen. De jonge mensen worden door onverwachte 'invallen' van cameramensen gecontroleerd of ze hun belofte waar maken: zelfs vrienden en vriendinnen worden ingeschakeld om hen te controleren: een spannend avontuur. De bedoeling is om op deze manier de Nederlandse jongeren te confronteren met hun gedrag op seksueel gebied en hun bewust te maken dat seks niet goedkoop mag zijn, maar gepaard moet gaan met liefde en trouw.

Het laatste is een loffelijk streven. De vraag dringt zich echter op of men het doel niet volledig voorbij schiet. Het programma doet denken aan de *Gouden Kooi*, waarin verschillende mensen voortdurend onder cameratoezicht staan. Je vraagt je werkelijk af of dit nog *evangelisch* genoemd mag worden, in de eigenlijke zin van het woord. Is het werkelijk mogelijk om nog iets van de christelijke boodschap door te geven in deze setting, op deze manier? Is er geen verband tussen vorm en inhoud, tussen de wijze waarop het Evangelie verspreid wordt en het Evangelie zelf? Is men binnen de gelederen van de EO niet te naïef, te argeloos? Lijdt men niet aan zelfoverschatting door te denken dat men zich op deze manier op dit terrein kan wagen, terwijl men zijn eigen profiel kan bewaren?

Deze zelfoverschatting vind ik een van de meest zorgelijke dingen. De wil om naar buiten te treden met het Evangelie, wie kan daar iets op tegen hebben? Maar is men voldoende wijs, is men voldoende bestand tegen de tijdgeest, om zich een dergelijk programma te kunnen veroorloven? Deze zelfoverschatting zou wel eens samen kunnen hangen met het feit dat men al te snel denkt dat het 'gaan voor Jezus' en het enthousiasme dat daarvan uitstraalt anderen zal overtuigen van de waarde van het Evangelie.

Het lijkt erop dat veel moderne christenen hoge verwachtingen koesteren van het wervende karakter van hun manier van christen-zijn. Zozeer zijn ze gedreven om het Evangelie aan de man te brengen, dat ze, nu de wereld waarin zij leven meer en meer uit de pas loopt met het Evangelie in een spagaat dreigen te komen. Het houdt hen bezig en doet hen koortsachtig zoeken om met de aloude boodschap eigentijds over te komen.

Wat de vroege kerk ons kan leren

In de eerste eeuwen van haar bestaan had de kerk volop

te maken met een geërotiseerde samenleving. De bewijzen daarvan liggen voor het oprapen in de werken van onder andere Chrysostomus, Tertullianus, Cyprianus en Augustinus. Het is duidelijk dat zij op een *andere* manier te werk gingen dan veel evangelische christenen vandaag. Ze waren minder naïef. Ze waren zich veel sterker bewust van de gevaren die in de wereld van hun tijd schuil gingen en aanvaardden het feit dat ze hier 'vreemdelingen' waren. Hun *eigenlijke* woonplaats was het hemelse Jeruzalem. Door de Kerk, door de Doop en het Avondmaal waren zij andere mensen geworden, hemelburgers. En juist door het leven bij de realiteit van het koninkrijk der hemelen, waren zij het zout der aarde. Ze leidden een eigen bestaan. Zij moesten leven in een heidense omgeving. En toch wisten ze daarmee om te gaan, overtuigd als zij waren van de heiligheid van Christus. Zij gingen bescheiden hun weg, daarin geholpen door een Kerk, die geworteld was in de apostolische traditie, een traditie die gevoed werd vanuit het Oude Testament, waaruit Christus had geleefd. O ja, ze kwamen er ronduit voor uit dat zij *anders* leefden dan hun tijdgenoten, zij beroemden zich daarin, maar de wijze waarop zij dat deden had altijd iets zuivers, iets bezonkens, iets hoogstaands.

En kerst?

In dit opzicht kan juist het Evangelie van Kerst ons veel leren. We komen er de namen tegen van Simeon en Anna, van Elisabeth en Zacharias, en vooral van Jozef en Maria. Lucas vertelt van hen. Elders, bij Flavius Josephus of in de Talmoed, zoekt men hun namen tevergeefs. Wie van de aristocratische priesterkaste in Jeruzalem zou van hen gehoord hebben? Ze gingen kennelijk hun eigen weg. Juist zulke mensen prees Christus later zalig: "Zalig zijn de reinen van hart, zalig zijn die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, zalig zijn de treurende, zalig zijn degenen die vervolgd worden om mijn naam, zalig zijn de zachtmoedigen, zalig zijn de vreedzamen." Dat is hun profiel.

Zij leefden in de donkere tijd voor Christus' komst bij de verwachting van de Vertrouwing van Israël. Zij wachtten met volharding en in een blij vooruitzicht. Zij wisten elkaar te helpen en te vertroosten! En dan komt de engel Gabriël met zijn weergaloze boodschap! Bij Zacharias, bij Maria. Dan volgt de geboorte van de Heiland. Dan zijn daar de herders, die niet kunnen zwijgen. Maar vooral is daar Maria, die deze dingen "bewaarde, die overleggende in haar hart." Welnu, dit in verwondering en aanbidding overdenken, dat Maria kenmerkt, kon wel eens het geheim zijn van de gemeente van Christus, haar dragende grond. Het overdenken van Maria ging gepaard met aanbidding van God en Christus. Het

is de aanbidding die Rembrandt in zijn schildering van de geboorte heeft vastgelegd op het doek, in het clair-obscur van de nacht. Als één ding duidelijk is, is het dat aanbidding zoals hij deze verbeeld heeft, zich niet verdraagt met drukte en met veel geschreeuw. Het licht dat hij schilderde lijkt broos, maar juist zó is het sterk. Het is het licht van de Heilige Geest, van heiligheid, zuiverheid en teerheid en niet dat van cameraploegen!

Welnu, in zo'n sfeer is Christus opgevoed, in Nazareth door Zijn moeder. En het is geen toeval dat Hij pas naar voren trad toen Hij ruim over de twintig was, bij de doop in de Jordaan. Het zaad dat zijn moeder gestrooid had in zijn ziel, moest zich eerst goed vastzetten, voor Hij – zelfs Hij! – de strijd aanbond tegen de zonde, die zich in deze wereld heeft genesteld, om haar te overwinnen. En de wijze waarop Hij dat deed, valt evenmin te populariseren. Men hoeft maar te denken aan berg der verheerlijking, Gethsemané, de kruiswoorden. Men hoeft er het Johannes-evangelie maar op na te slaan, om dat te constateren.

Met andere woorden: de bijbel reikt ons zoveel aan, om juist vandaag de dag onze levenshouding te bepalen. Het is de levenshouding die dr. W. Aalders twee jaar geleden typeerde toen hem gevraagd werd of we niet ook moeten evangeliseren. "Jawel", zei hij, "maar je moet je realiseren dat je een boodschap brengt met een grote reserve. Hij komt niet dadelijk uit. Je zult veel Ausdauer moeten hebben. Kun je wachten? Kun je trouw blijven? Kun je tegen een stootje? Dat wordt van je gevraagd. Dat is de stijl waarin nu het evangelie verkondigd moet worden: niet als een vervulling, maar als een toezegging van de vervulling. Als een troost voor bedroefde en wachtende harten. Waarbij we mondjesmaat voorzien worden van ons dagelijks brood. In de Eucharistie, maar ook het gewone dagelijkse brood."

Tot slot. Wie uit het bovenstaande op zou willen maken dat ondergetekende negatief staat tegenover de EO en de CU heeft hem niet goed begrepen. Hun *Anliegen* valt te waarderen en het feit dat de CU verantwoordelijkheid neemt eveneens. Ook ik acht het verstandig dat de CU heel omzichtig te werk ging met betrekking tot de motie van Yvette Lont. Ik heb alle begrip voor het precaire van dit onderwerp, zowel inhoudelijk als voor de partij zelf. Niets is gemakkelijker dan snel een oordeel vellen. Dat wil(de) ik dan ook niet. Maar ik vond het nodig enkele kritische vragen te stellen en dat te meer waar 'het evangelicale' in kerkelijk Nederland de laatste jaren een geweldige vlucht maakt.

H. Klink, Hoornaar